

Маковецька Юлія Михайлівна

*кандидат економічних наук, докторант,
старший науковий співробітник*

*Державної установи «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України»*

ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ

Переважаючим способом поводження з відходами в Україні залишається вивезення та розміщення відходів в місцях видалення. Домінуючим джерелом фінансування такої діяльності залишаються державні та місцеві бюджети. Спроможність залучати інвестиційні джерела для створення повноцінної інфраструктури управління відходами залишається обмеженою.

Багатьма дослідженнями підкреслювалося, що для вирішення проблеми управління відходами діючих фінансових інструментів недостатньо [1–3].

Кожна європейська країна обирає свій набір інструментів як ринкових, так і адміністративних з метою створення стимулів та засобів впливу на виробників та споживачів до екологічно дружньої поведінки.

Ключові складові економічного інструментарію сфери управління відходами представлено в табл. 1.

Економічні інструменти виконують двоєдину функцію. По-перше, це засіб впливу на утворювачів відходів, а по-друге, можливість акумуляції і резервування коштів для створення інфраструктури управління відходами.

Розглядаючи використання економічних інструментів важливо згадати деякі ключові принципи і механізми, які дозволяють створити фінансове підґрунтя для розбудови інфраструктури управління відходами.

Одним із ключових принципів законодавства ЄС щодо управління відходами є принцип розширеної відповідальності виробника (РВВ).

Складові економічного інструментарію управління відходами

Складові економічного інструментарію	Приклади економічних інструментів
Фіскальні інструменти	податок на забруднення, диференціація податкових ставок, податкові пільги і т. ін.
Платежі	плата за забруднення, тарифи, адміністративні платежі тощо
Фінансові інструменти	екологічні фонди, гранти, пільгові кредити, субсидії тощо
Засоби економічної відповідальності	штрафи, екологічне страхування і т. ін.

Джерело: складено автором

Цей принцип перекладає зобов'язання щодо управління відходами з державного сектору на приватний і застосовується для певних потоків відходів, зокрема упаковки, відходів електричного та електронного обладнання (ВЕЕО), батарейок й акумуляторів, транспортних засобів тощо. Сьогодні принцип РВВ застосовується в багатьох країнах по всьому світу (не тільки ЄС).

2018 року в рамках переходу ЄС на засади циркулярної економіки було переглянуто низку європейських директив (т. зв. Пакет з циркулярної економіки – Circular Economy Package). Зокрема, Рамкова директива про відходи доповнена статтею щодо мінімальних вимог до схем РВВ: чітке визначення ролі та відповідальності усіх учасників, встановлення цілей, забезпечення системи звітності та повного географічного покриття території країни схемою РВВ, а також має бути забезпечено достатній механізм самоконтролю. Окрема увага приділяється доступу громадськості до інформації щодо досягнення цільових показників з управління відходами, а для схем колективної РВВ – оприлюднення відомостей про її засновників та членів, розмір фінансових внесків, сплачених виробниками на одиницю або на тонну продукту, що розміщується на ринку, а також інформації про процедуру відбору виконавця послуг з управління відходами [4].

Також Рамкова директива доповнена вимогою, що відходи, призначені для підготовки до повторного використання та рециклінгу, не повинні спалюватися, за винятком відходів, що утворюються внаслідок операцій з оброблення роздільно зібраних

відходів, небезпечні речовини, суміші та компоненти яких повинні бути видалені до або під час утилізації.

Для України важливо зробити роздільне збирання (сортування у джерела утворення) обов'язковим для громад та громадян. Наразі поступове збільшення охоплення населення системою роздільного збирання ТПВ передбачається в регіональних планах, проте за відсутності механізму РВВ реалізація на практиці буде відбуватися вкрай повільно.

В новому Законі України «Про управління відходами» прийнятим Верховною Радою України 20.06.2022 р. введено статтю щодо РВВ. Відповідно, наступним кроком має бути прийняття секторальних законів щодо відходів упаковки, ВЕЕО, батарейок й акумуляторів (проекти яких вже розроблені, і які пройшли певне громадське обговорення). Впровадження на практиці принципу РВВ дозволить акумулювати фінансові ресурси на поводження з відповідними потоками відходів.

Іншим ключовим механізмом який також слід більш активно використовувати для управління відходами є міжмуніципальне співробітництво (в Україні – співробітництво територіальних громад). За кордоном саме завдяки співробітництву муніципалітетів стало можливим здійснення низки витратних інфраструктурних проектів з перероблення відходів.

В Україні створено відповідне законодавство щодо співробітництва територіальних громад. Також в рамках проектів міжнародної технічної допомоги, було здійснено декілька пілотних проектів міжмуніципального співробітництва для вирішення проблеми побутових відходів [5]. Більш широко цей принцип буде впроваджуватися в країні під час реалізації розроблених наразі регіональних планів управління відходами, оскільки створення кластерів управління ТПВ передбачає застосування саме цього принципу.

Ще одним механізмом, який особливо є актуальним для управління відходами є державно-приватне партнерство. Приклад європейських країн демонструє ефективне використання цього механізму зокрема щодо побутових відходів [6].

Підсумовуючи слід зазначити, що в українському законодавстві використовуються окремі економічні інструменти, проте їх реалізація обмежена. Загалом стратегія у сфері фінансового забезпечення управління відходами має зосередитися на таких заходах:

1) впровадження принципу розширеної відповідальності виробника за збирання та перероблення своєї продукції після її використання;

2) зміцнення інституціонального забезпечення державно-приватних форм управління, зокрема у сфері поводження з відходами.

3) вдосконалення механізму економічного стимулювання перероблення відходів у тому числі за рахунок впровадження більш широкого кола економічних інструментів;

4) розвиток регіональних систем управління відходами з використанням механізму співробітництва територіальних громад тощо.

Важливо підкреслити, що залучення більш широкої комбінації економічних інструментів дасть змогу створити фінансовий резерв для створення інфраструктури управління відходами, а також впливати на структурну перебудову суспільного виробництва й споживання.

Література:

1. Міщенко В.С., Виговська Г.П. Організаційно-економічний механізм поводження з відходами в Україні та шляхи його вдосконалення. Київ : Наукова думка, 2009. 294 с.

2. Омеляненко Т.Л. Механізми та джерела фінансового забезпечення поводження з відходами в Україні. *Економіка природокористування і охорони довкілля* : [зб. наук. пр.]. 2009. С. 118–126.

3. Омеляненко Т.Л. Ринкові підходи до формування організаційно-економічного механізму поводження з відходами за європейським досвідом. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 3. С. 159–169.

4. Маковецька Ю.М. Що повинні знати суб'єкти господарювання про поводження з відходами упаковки: первинний облік та законодавче врегулювання. *ECOBUSINESS*. 2021. № 5 (106). С. 25–33.

5. Маковецька Ю.М. Практика міжмуніципального співробітництва у вирішенні проблеми відходів на сільських територіях. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення: 19.09.2022).

6. Публічно-приватні форми забезпечення сталого просторового розвитку України : [монографія] / за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2019. 723 с.